

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Phiala Reliquiarvm S. Agathae Virginis Et Martyris Dissertatio

Wiltheim, Alexandre

Augustae Trevirorum, 1656

Capvt II. Lenticulae oleariae, aquariae; phialae lacrymatoriae Romanorum
tam gentilium, quam Christianorum; ex quo genere videtur esse phiala
nostra lenticularis; nisi est phiala antiqua ...

urn:nbn:de:hbz:466:1-10156

que orbiculatim plana, *lenticula*, ex formâ variâ leguminis, appellatæ sunt. Lenticulam delicatè, vt solet, depingit Apuleius II. Floridorum: *ampullam oleariam, quam gestabat, lenticulari formâ, tereti ambitu, pressulâ rotunditate. Tereti ambitu, dixit, ob circularem ambitum; pressulâ rotunditate, ob ventris compressum & planitie domitum tumorem, quod postremum phiala nostra graphicè repræsentat, etsi oblongior, & à tereti seu circulari ambitu nonnihil recedens. Sed leue hoc est, & ex libitu vitriarij natum. Nec mirum videri id debet, cum Isidorus lenticulæ vasculum describat *quadrangulum*. Ita enim habent vulgati codices: *lenticula modicum vas, aneum vel argenteum, quadrangulum, in latere apertum*. Quanquam vereor ne mendosus sit hic locus. Tam enim à lentibus absunt anguli, vt in prouerbio inanis infumptæ operæ haberentur olim illa verba *Φαῦξ ὀπίσσω ἄπορῆς: lentem angulo tenes*. Quare vocem *quadrangulum* ex Isidoro, vt spuriam & immissam, reuellendam putem; quin & ea, quæ adduntur, *in latere apertum*, vix est, vt pro genuinis patiar. Quid enim? An ideo *in latere apertum*, vt liquor per latus inutilis effugiat? Nisi ita accipis, vt *apertum* dictum sit pro eo, quod est planum dilatatu, & æqualiter patens. Sic *apertos campos, & aperta maria*, quæ planitiem & æquor haberent, Latini dixerunt. Quare, *in latere apertum*, pro eo positum forsan erit, quod diceres, latus vnum lenticulæ, imò alternum vtrumque & sibi oppositum, esse apertum, hoc est, explanatum, æquabile. Vides itaque phialam nostram etsi oblongam, rectè lenticulam dici posse. Neque obest quod lenticulam *fictilem* D. Hieronymus, *aream* aut *argenteam* Isidorus esse volunt, nostra vero vitrea est. Nam si ex fide Hieronymi *fictilis* tantum est omnis lenticula, quid de *areâ* Isidori & *argenteâ* facies? Si, vt Isidoro placet, *area* vel *argentea* tantum, ergo *fictiles* nullæ Hieronymi. Sed absurdum est aut Hieronymum præ Isidoro sequi, vt *fictiles* tantum sint lenticulæ, aut hunc præ illo, vt *area* vel *argentea* tantum. Est ergo locus alijs materijs, & vt ex vitro quoque conflatas fuisse lenticulas existimemus, qualis nostra.*

CAPVT II.

Lenticula olearia, aquaria; phiala lacrymatoria Romanorum tam gentilium, quam Christianorum; ex quo genere videtur esse phiala nostra lenticularis; nisi est phiala antiqua sacramentalis.

Venio nunc ad lenticularum vsum. Oleo capiendõ adhibitas à veteribus, multæ docent auctoritates. Primus liber Regum capite X. & quartus cap. IX. Apuleius, Floridis, vt supra ostensum. D. Hieronym. com-
men-

mentario in caput III. Habacuc: *Si enim Dauid est & Salomon, id est, fortis manu & pacificus, cornu ungitur: si vero Iehu & Azabel sunt, perfunduntur lenticulâ. Vas autem fictile sic vocatur, id est Φάκος.* Isidorus denique Griali & noster: *lenticula, vasculum olearium, ex are aut argento factum.* Si his ergò stamus auctori- bus, oleariæ tantum, nec aliæ, fuerint lenticulæ. Sed angustum id est, & ratio poscit, ut quemlibet liquorem lenticulis seruatam credamus. Et de aquâ qui- dem, locus est fauens in libro II. Cornelij Celsi de re medicâ, cap. XVII. ubi va- sa fictilia lenticulis similia memorat. *In vasa fictilia, inquit, ad similitudinem, quas lenticulas vocant, aqua conijcitur.* Sed pro eadem aquâ elarior ex libro I. Regum, cap. XXVI. habetur auctoritas. Nam scyphum aquæ ex Saülis ten- torio furtim à Davide sublatum, Interpretes LXX. τὸν Φάκον τὸ ἕδατον, hoc est, *lentem aqua* (quæ versio & Lucifero Calaritano, libro I. pro Athana- sio, placuit) verterunt. Quare admittendæ sunt & lenticulæ aquariæ; imò & sanguinariæ, ut post dicetur, & lacrymatoriæ. Nostram enim lenti- culam, existimem esse ex eo genere phialarum, quas *lacrymatorias* eruditi vo- cant. Atque id tanto propensius opinor, quod consultus à me, idem censuit Nob. & Amp. V. Iacobus Chifletius. Cuius maximi in litteris viri cum tracta- tus de huiusmodi lacrymatorijs phialis habeatur in eo libello, quem inscripsit: *Lacryma prisco ritu fusa in exequijs Serenissimi Archiducis Alberti Pij, Belgici Sequanicig, principis*, inde summam subducam. Docet itaque ex Virgilio, Lucretio, Terentio, Tibullo, Horatio, Ouidio, Propertio, Statio, Quintilia- no, & Romanis sepulchralibus titulis, hunc ritum. Primum, lota & vncta ca- dauera, priusquam domo cremanda efferrentur, priuatim desleta. Iterum de- inde publicè, tempore cremationis. Quâ peractâ, ossibusque collectis, lacry- mas cum aromatis superfundi solitas. Lacrymæ quippe cremationis tempore ex oculis labentes, colligebantur in vascula, vnde tum in bibulam fauillam, tum in ossa semiusta profundi possent. Duodenas deinde talium vasculo- rum icones ex abacis doctorum hominum depingit; quorum pleraque collum protensum, at ventrem substrictum præferunt, quomodo lenticula nostra. Sed ante omnia quintum, longè vero maximè nonum, vtrumque ex vitro, ad rem faciunt. Quare & earum species expressimus.

Est harum posterior planè lenticula, *tereti ambitu, pressulâ rotunditate, ut Apuleius describebat, leguminis absoluta imitatrix.* Pergit Chifletius, aitque, *relinqui solita post perfusionem hæc vascula in sepulchris, ubi quam sapissimè, inquit, reperta sunt;* addo ego, etiam in Christianorum veterum tumbis. Cum enim anno MDCVII. basilicæ D. Maximini apud Treuiros pauimen- tum

tum refoderetur, inuentæ sunt innumerabiles arcæ lapideæ cum titulis, Constantini Magni æuum proximaque tempora clarè indicantibus. Et fuisse ibi olim cœmeterium Christianorum, pro certo atque indubitato tum ex titulorum formulis, tum ex columbis & Christi nomine insculptis, apparebat. Reperta autem per arcas plurima ex argilla vitroque vascula, quorum effigies aliquæ ad nos peruenerunt.

In ollulâ fictili, odoratus liquor inerat; mixto nempe lacrymis balsamo, aut quo alio grati odoris unguento. Sed quam maximæ admirationis erat sarcophagus vnus, phialis eiusmodi vitreis circà per cauum dispositis instructissimus, supererantque litteræ ex longiori epigrammate tales:

QVI. CORPORE. MVLTAS
POST. SE. RELLIQVIT. LACRYMAS.

Verum his de rebus alio loco à nobis scriptum abunde. Hic fatis est, lacrymatoriarum phialarum reddidisse imagines, vt ex formâ earum, & nostræ lenticulæ, sciatur, hanc ex phialarum illarum funebrium genere fuisse, vel certè ad funebrem quidem vsum primò præcipueque factam, sed postea, vt omnium rerum hominibus liberum arbitrium est, adhibitam alteri quoque rei, de quâ sequens erit caput. Vnde iam lenticulæ intelligitur antiquitas atq; auctoritas.

Aringhus in opere illo suo admirabili de Româ subterraneâ, libro III. capite XXII. censet eiusmodi phialas, qualis nostra, in cœmeterijs Romanis & cryptis inueniri solitas, non fuisse conflatas seruandis lacrymis, sed aquâ benedictâ, alijsque liquoribus ad Sacramenta pertinentibus. Quod etsi daremus (nec absolum est dari) hinc tamen etiam vasculi nostri argui posset antiquitas.

CAPVT III.

In phiala nostrâ puluis ossium S. Agathæ Catanensis illius, & frustra ampulla vitrea, incrustata eiusdem sanguine. Hunc quam copiose ipsa fuderit. Fusum, de more collectum à Christianis. Horum in S. Agatham certantem fauor, & funebria post mortem obsequia.

DVDVM in phialæ consideratione detinemur. Tandem, quid insit, explicandum. Insunt ergo reliquiæ S. Agathæ Virginis; idque omni dubitationi eximit titulus phialæ, qui talis est: *S. Agathæ Virginis*. Est autem Agatha illa Catanensis, toto orbe celeberrima. Nam, quis est, qui simulatque hunc titulum legerit, non continuo voluat animo eam S. Agatham,